

Економічні науки

УДК 336.2

Рябич Анна Олександрівна

студентка магістратури

спеціальності «Корпоративні фінанси»

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рябич Анна Александровна

студентка магистратуры

специальности «Корпоративные финансы»

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Ryabich Anna

Magistrate Student of Specialty "Corporate Finance" of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ОЦІНКА РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА
СУЧАСНИХ УМОВ**

**ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

**EVALUATION OF DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN
UKRAINE AT THE MODERN CONDITIONS**

***Анотація.** В статті проаналізовано структуру вітчизняного підприємництва, виокремлено частку малих підприємств. Виявлено перешкоди для розвитку малих підприємств. На основі аналізу визначено найбільш привабливі галузі для малих форм господарювання. Запропоновано рекомендації щодо імплементації європейського досвіду подолання перешкод розвитку малого бізнесу в Україні.*

***Ключові слова:** малий бізнес, підприємництво, розвиток малого бізнесу, європейський досвід, державна підтримка малих підприємств, фінансування, види економічної діяльності, середні підприємства.*

Аннотация. В статье проанализирована структура отечественного предпринимательства, выделены долю малых предприятий. Выявлено препятствия для развития малых предприятий. На основе анализа определены наиболее привлекательные отрасли для малых форм хозяйствования. Предложены рекомендации по имплементации европейского опыта преодоления препятствий развития малого бизнеса в Украине.

Ключевые слова: малый бизнес, предпринимательство, развитие малого бизнеса, европейский опыт, государственная поддержка малых предприятий, финансирования, виды экономической деятельности, средние предприятия.

Summary. The article analyzes the structure of domestic entrepreneurship, identifies the share of small enterprises. The obstacles to the development of small businesses have been identified. Based on the analysis, the most attractive areas for small forms of management are determined. Recommendations on the implementation of European experience in overcoming obstacles to small business development in Ukraine are proposed.

Key words: small business, entrepreneurship, small business development, European experience, state support of small enterprises, financing, types of economic activity, medium enterprises.

Постановка проблеми. У сучасній Україні з ринковою економікою становлення і розвиток підприємництва є закономірним і об'єктивним процесом. Мале підприємництво існує як самостійний сектор ринкової економіки, забезпечуючи базові потреби національного господарства. Рух до суспільного визнання приватної власності в сучасних ринкових відносинах сприяє прояву підприємництва, ризикованості, дієвості. В Україні мале підприємництво, незважаючи на вже досить тривалий термін формування ринкових відносин, тільки набирає обертів, і його можливості

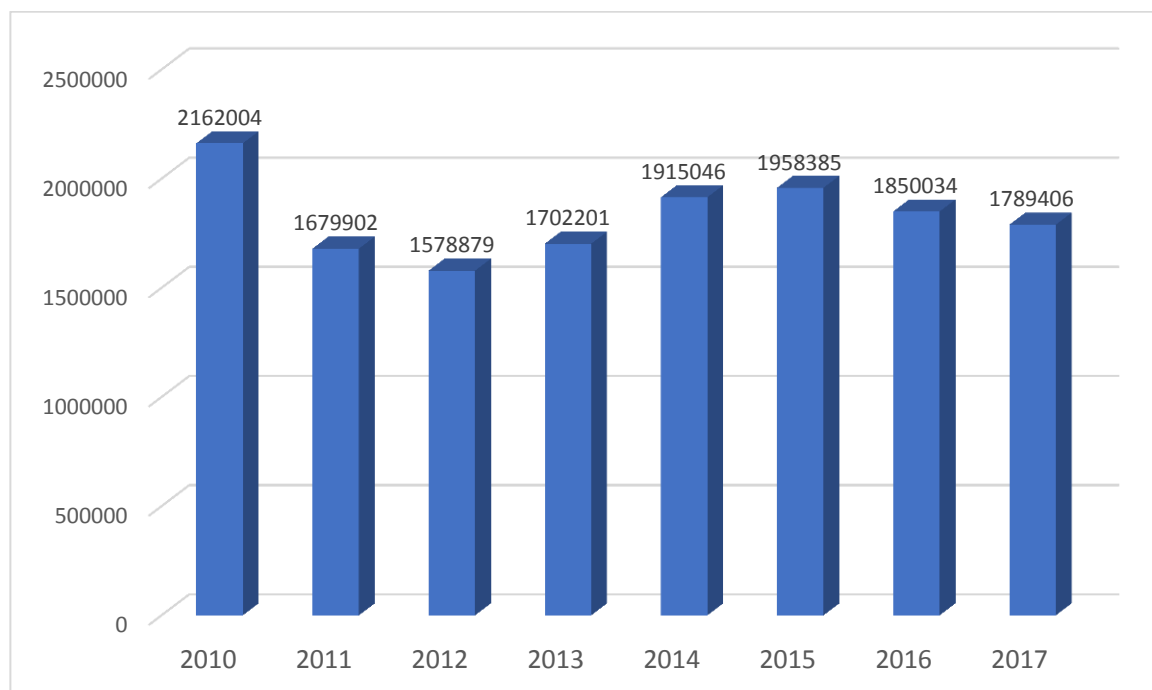
невичерпані. Саме в малому бізнесі закладений величезний потенціал, який відіграє безсумнівну роль в забезпеченні стабільності соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей функціонування малих підприємств займалися українські та зарубіжні вчені, зокрема В.Л. Андрущенко [1], П.М. Боровик [2], З.С. Варналій [3], В.І. Гайдай, Л.М. Демиденко [16], О.А. Деренько [4], В.М. Кміть [6], Т.А. Коляда [7], О.М. Лозовський [10], С. Лю [11], І.О. Лютий [16], М.Б. Масляєва [13], А.М. Новицького, О.В. Панасюк [15], М.В. Романюк [16], Л. П. Ткачик [17], М.І. Федішин, О. В. Черняєва [18], С.І. Шарчук, М.С. Шкарлат [19] та інші. Зважаючи на важливість попередніх розробок для теорії та практики спеціальних режимів оподаткування вітчизняних малих підприємств, зазначимо, що ряд теоретико-методичних питань залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребують додаткового вивчення особливості оподаткування малого підприємництва за умов внесення останніх змін у податкове законодавство України та розробка механізму удосконалення системи оподаткування вітчизняних малих підприємств за умов нестабільності політичного та соціально-економічного становища в країні.

Викладення основного матеріалу. За умовами життя, соціальним станом приватні підприємці в Україні складають основу середнього класу. Це та частина населення, яка досить швидко здатна адаптуватися як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, що має певний матеріальний достаток. Середній клас зазвичай визначають за різними критеріями. Вважають, що представники даного класу повинні мати певний рівень доходу, що дозволяє реалізувати сучасний життєвий соціальний стандарт. Тобто, це особи, які володіють власністю і володіють певними зразками поведінки, що дозволяє їм впливати на суспільні процеси. Чим більш численний цей клас, тим стабільніший малий бізнес. Тому, виходячи з

перерахованих вище критеріїв, в середній клас варто включати тих, хто володіє економічною незалежністю, тобто володіє підприємствами, фірмами, займається приватною практикою або індивідуальною трудовою діяльністю. Тому для прискореного створення середнього класу необхідно продовжити реструктуризацію великого бізнесу і підприємств в Україні. У процесі реструктуризації великих підприємств сектор малого підприємництва створює нові робочі місця, знижує рівень безробіття і соціальної напруги. Базовий фактор «соціального» підприємництва складають його шари, що найбільш динамічно розвиваються, які мають змогу певним чином впливати на інші групи суспільства. Побудуємо діаграму для наочного аналізу динаміки кількості малих підприємств в Україні у 2010-2017 роках (рис. 1).

Як бачимо з рисунку 1, кількість малих підприємств в Україні починаючи з 2015 року має негативну тенденцію до скорочення (1958385 - у 2015 році, 1850034 – у 2016 році, 1789406 – у 2017 році) а у порівнянні з 2010 роком взагалі знизилася на 17,2%.

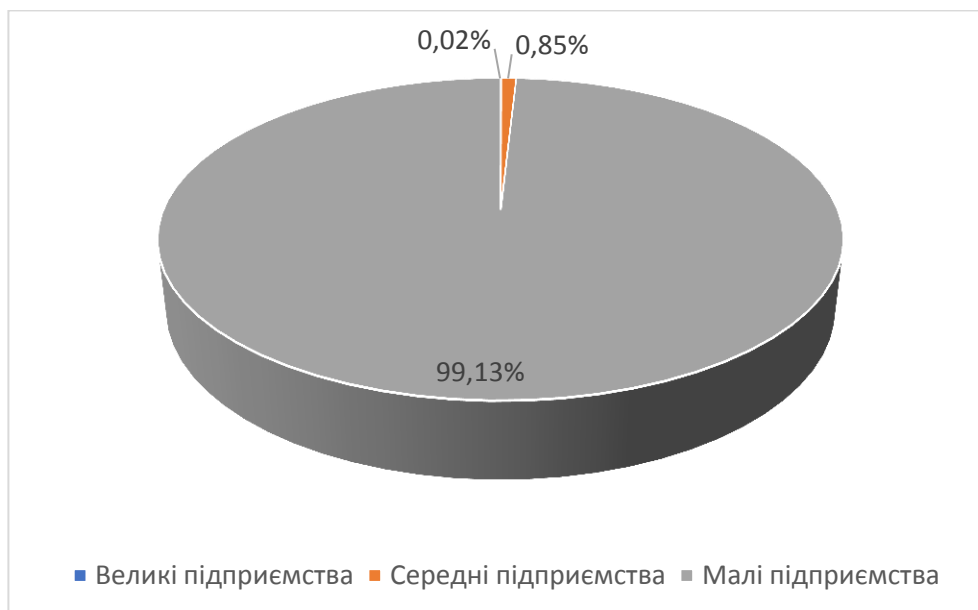

Рис. 1. Динаміка кількості малих підприємств (включаючи фізичних осіб-підприємців) в Україні у 2010-2017 роках

Джерело: складено автором на основі [14]

Розглянемо співвідношення кількості малих, середніх та великих підприємств у загальній структурі суб'єктів господарювання в Україні у 2017 році (рис. 2).

У структурі вітчизняного підприємництва за розмірами підприємств, станом на 2017 рік, частка малих підприємств має найбільше значення, на відміну від великих і середніх підприємств, і становить 99,13 %. На сьогодні мале підприємництво є досить потужним сектором господарського комплексу України, у якому, станом на 2017 рік, працювало 28,5 % кількості найманих працівників. Порівнюючи цей показник з 2016 роком, кількість зайнятих працівників у суб'єктів малого підприємництва у 2017 році збільшилася на 1,1 % (у 2016 році кількість зайнятого населення працездатного віку на малих підприємствах становила 27,4 %).

Рис. 2. Структура підприємств за розмірами у загальній кількості суб'єктів господарювання України станом на 2017 рік, %

Джерело: складено автором на основі [14]

В кризу, коли з великими перебоями працюють або зупиняються великі підприємства, за 2014-2017 роки Україна втратила 260 великих (39,5% від їх загальної кількості) і 3925 середніх (20,8%), малий бізнес

відіграє дуже важливу соціальну роль: рятувати людей від безробіття, швидко створювати робочі місця [14].

Однак на сьогодні існує одна особливість, що стосується найму працівників – спостерігається тимчасове працевлаштування на серйозні, критичні позиції бізнесу, а часом практикуються і просто усні домовленості. Серед соціальних рішень досить висока проблема підбору і формування персоналу, створення команди. Перевага в цьому питанні в основному віддається пошуку готових працівників за певними критеріями. При формуванні персоналу малих підприємств виникає необхідність постійної підтримки і підвищення мотивації працівників.

До негативних тенденцій розвитку малих підприємств сьогодні можна віднести їх слабкий розвиток в промисловій сфері. У загальній чисельності комерційних організацій у виробничій сфері їх налічується всього 11,5 %. Малі підприємства мають високу гнучкість, оперативно реагують на попит населення, тому найбільше свій розвиток вони отримали в тих сферах діяльності, які найбільшою мірою наближені до споживача. Наприклад, в оптово-роздрібній торгівлі та побутовому обслуговуванні (26,8%), в операціях з нерухомим майном (10,4%).

Те, що торгівля і посередницька діяльність є найбільш традиційними і привабливими галузями для малих форм господарювання в Україні, пов'язано з невеликими стартовими витратами, що забезпечують швидку віддачу від вкладень. Швидка оборотність торговельних і посередницьких капіталів забезпечує зростання початкового капіталу. Більш того, в торгівлі і сферах обслуговування простіше реагувати на наростаючу соціально-економічну диференціацію населення, групуючи ніші обслуговування для споживачів з різним рівнем доходу. У цих сферах легше створювати нові господарські зв'язки для задоволення попиту населення на дефіцитні і популярні товари та послуги.

На розвиток малого підприємництва величезний вплив в Україні мала економічна криза останніх років. Помітне скорочення активності малих підприємств спровокував відхід у тіньовий сектор економіки, а внаслідок відсутності коштів багато хто змушений був скорочувати масштаби діяльності. Внаслідок кризових явищ багато підприємств заморозили інноваційні проекти, припинили розширення своєї діяльності, переглянули роботу з контрагентами в бік мінімізації відносин. Стратегія боротьби українських малих підприємств з подоланням проблем, пов'язаних з кризою, в цілому оборонна. Також не спостерігається активності в пошуку нових напрямків в проведенні наукових досліджень, освоєнні сучасних технологій, диверсифікації в діяльності.

Здебільшого зусилля вітчизняних малих підприємств спрямовані на пошук нових ринків збуту, встановлення контактів з потенційними партнерами, вивчення маркетингу та можливості скорочення витрат. Основні дії спрямовуються на оптимізацію і раціоналізацію структури підприємства, зокрема шляхом скорочення чисельності, зниження заробітної плати, соціальних можливостей, скасування корпоративних заходів, професійної підготовки тощо. До непопулярних заходів можна віднести надання відпусток за свій рахунок, скорочення робочого часу або подовження без відповідної плати.

Успішний розвиток малого підприємництва в рівній мірі залежить від бізнесу і влади. Формально влада вживає певні дії. Однак існує ряд серйозних проблем, що негативно впливають на розвиток малого підприємництва. Експерти відзначають такі негативні фактори: свавілля чиновників, складності кредитування, високий рівень оподаткування і слабе правове регулювання, велика кількість перевірок. Недосконала система податків змушує приховувати справжні показники діяльності малого підприємства.

Для динамічного розвитку малого підприємництва в Україні необхідно забезпечити оптимальне поєднання інтересів суспільства, держави і суб'єктів підприємництва. Держава, створюючи умови для розвитку малого підприємництва, підвищує ефективність народного господарства за рахунок приватної підприємницької ініціативи. Метою підприємців є задоволення матеріальних і соціальних потреб. Загальна мета всіх перерахованих вище структур - це економічна і соціальна ефективність, що виражається в підвищенні добробуту і загальне благополуччя. В гармонізації цілей і інтересів держави і підприємців можливі поєднання малого бізнесу і активізація трудового потенціалу.

За дослідженнями Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, проведеними у першому кварталі 2018 року, визначено такі основні перешкоди у розвитку вітчизняних малих промислових підприємств (рис. 3). Як бачимо, серед найбільших проблем, які стримують розвиток малого підприємництва в Україні зазначається також і високе податкове навантаження (33,1%).

За оцінками самих підприємців, нестача власних коштів, неплатоспроможність споживачів, обмеженість ринків збуту, нестабільність правових норм і т.п.-все це сприяло звуженню діяльності малих підприємств. Крім того, погіршує ситуацію економічна нестабільність. Вона не тільки не дозволяє розвиватися у виробничій сфері, а й порушує фінансову базу. Зокрема, почастишали неплатежі та банкрутства, порушена надійність ділових інститутів. Виживають в основному ті, хто диверсифікувався, розширився в декількох напрямках. У боротьбі за виживання багато самотійно вчать пристосовуватися до складностей ринку, зокрема перейшли до міжфірмової кооперації.

Рис. 3. Перешкоди в розвитку вітчизняних промислових малих підприємств у 2018 році

Джерело: складено автором на основі [9, с.3]

На основі дослідження перешкоди в розвитку вітчизняних малих підприємств, нами було сформовано рекомендації щодо імплементації європейського досвіду розвитку малого бізнесу в Україні, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Рекомендації щодо імплементації європейського досвіду подолання перешкод розвитку малого бізнесу в Україні

Фактор, що стримує розвиток малого бізнесу	Рекомендації щодо імплементації європейського досвіду в Україні
Суперечливість та ускладненість податкового законодавства	- удосконалення податкового законодавства
Обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування	- розширення сучасних банківських послуг (факторинг, фінансовий лізинг, овердрафт); - реалізація державних цільових програм; - розроблення спільних проектів (малий бізнес та органи місцевого самоврядування); - реалізація грантів;

	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток та поширення програм мікрокредитування; - введення системи пільгового кредитування; - здійснення державою гарантійного забезпечення кредитування суб'єктів малого бізнесу
Недостатнє інформаційне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток структури освітніх програм з питань підприємницької діяльності; - проведення семінарів, круглих столів, конференцій із залученням суб'єктів малого підприємництва на базі обласних та місцевих рад; - створення умов для розвитку мережі регіональних і місцевих фондів підтримки малого бізнесу; - створення баз даних аналітичного характеру для підприємців
Труднощі зі стратегічним плануванням	<ul style="list-style-type: none"> - створення баз даних аналітичного характеру для підприємців; - створення умов економічного, законодавчого та політичного балансу в країні.
Обмеженість ринків збуту	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження проведення виставок і ярмарок продукції, виробленої суб'єктами малого бізнесу; - створення сприятливих умов для експорту продукції у країни ЄС; - взаємний (з країнами ЄС) трансфер технологій
Соціальна незахищеність працівників	<ul style="list-style-type: none"> - державна фінансова підтримка населення у започаткуванні власної справи
Низька покупна спроможність населення	<ul style="list-style-type: none"> - зниження податкового навантаження на малий бізнес (з розрізи ПДВ та акцизів); - підвищення рівня життя населення; - розширення обсягів державних закупівель товарів (робіт, послуг) у суб'єктів малого підприємництва
Надмірне поширення корупції	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження системного моніторингу рівня корупції на основі альтернативних джерел інформації, створення центру моніторингу; - підвищення прозорості функціонування державної служби на основі широкого розповсюдження системи електронного документообігу - створення «гарячої лінії» для отримання оперативної інформації щодо корупційних дій; - розробка (удосконалення) механізмів конфіскації доходів від корупційної діяльності

Джерело: складено автором на основі [12]

Держава усвідомлює необхідність підтримки малого підприємництва, приймаються закони. Але підтримка все ж дуже слабка. Необхідні партнерські взаємини між державою і підприємництвом. Для

вироблення ефективних заходів державної політики важливо мати реальне уявлення про сучасний стан малого підприємництва, про його економічні і соціальні аспекти розвитку.

Але, незважаючи на всі труднощі, експерти оцінюють ситуацію щодо розвитку малого підприємництва в Україні з оптимізмом. Цікаве дослідження настроїв малого та середнього бізнесу провела Спілка українських підприємців (СУП). За даними дослідження, 67% малих та середніх підприємств в Україні розширили свою діяльність у минулому році. В 2018 році 89,7% опитаних прагнуть підвищити обсяги реалізації своєї продукції чи послуг; 75% – розширити штат; 50% – прогнозують вихід на нові ринки; 39,7% – планують відкрити новий вид діяльності. Такі результати свідчать, що незважаючи на всі перешкоди, малий і середній бізнес в Україні має потенціал та прагнення до розвитку [5].

На основі теоретичних узагальнень і вивчення характеру функціонування малих підприємств в Україні було визначено їх основні особливості.

В даному секторі господарства відсутній внутрішньовідомчий перерозподіл коштів, обмеженою є регламентація руху фінансових ресурсів з боку держави. Держава здійснює регулювання діяльності тільки за допомогою вилучення обов'язкових платежів (податків, зборів). У такій ситуації підвищується економічна відповідальність за раціональне витрачання всіх ресурсів, забезпечення платоспроможності підприємства, тобто виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом і партнерами по бізнесу.

Другою відмітною рисою малих підприємств в Україні можна відзначити різноманіття їх господарської діяльності, що істотно впливає на склад структуру основних фондів, оборотних коштів, специфіку і тривалість виробничого циклу, а також на рівень витрат і грошових надходжень.

Висновки. Однією з найважливіших особливостей вітчизняних малих суб'єктів господарювання є обмеження законодавством кількості трудових ресурсів, що впливає на структуру персоналу, їх кваліфікацію і можливість використання кадрового потенціалу. Як правило, в Україні малі підприємства в порівнянні з іншими суб'єктами господарювання розпоряджаються незначним обсягом фінансового капіталу, який в більшості випадків формується за рахунок позикових ресурсів.

Отже, розглядаючи стан розвитку малого підприємництва в Україні за сучасних умов, можна відзначити ще таку характерну тенденцію: власник малого підприємства все в більшій мірі стає егоїстичним, використовуючи всі доступні заходи для отримання максимальної матеріальної вигоди. Раціоналізм йде врозріз з морально-етичними і правовими установками. З точки зору доцільності бізнес стикається з нецивілізованими правилами, що виражаються в приховуванні доходів, здатності підкупу посадових осіб, порушення етичних норм. Порушення законів стає останнім часом умовою виживання приватних підприємств. Такі правила гри на ринку визначають сьогодні мету бізнесу, в якій відображаються як індивідуальна, так і поки що суспільна система цінностей, а також ділові норми поведінки.

Особливості розвитку малого підприємництва перш за все визначаються результатами державної політики і наданням господарських можливостей. Переорієнтація на реальну підтримку малого підприємництва в різних сферах діяльності забезпечить його сталий розвиток в Україні.

Література

1. Андрущенко В.Л. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія] / В.Л. Андрущенко; Т.В. Тучак. – К.: Алерта, 2013. – 384 с.

2. Боровик П.М. Недоліки сучасного порядку справляння єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва/ П.М. Боровик, В.І. Гайдай, Є.В. Подолян // Інноваційна економіка. – 2013. – №1. – С. 224-227.
3. Варналій З.С. Моніторинг малого підприємництва України (економічні та правові аспекти) / З.С. Варналій, А.М. Лукашенко. – К. : Ін-т приватного права і підприємництва, 2012. – 320 с.
4. Деренько О.А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва / О.А. Деренько // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 95–97.
5. Дослідження настроїв представників малого і середнього бізнесу [Електронний ресурс] // Спілка українських підприємців. – 2018. – Режим доступу: <http://sup.org.ua/uk/news/184.32>
6. Кміть В.М., Климусь Р.Р. Особливості становлення та перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні / В.М. Кміть, Р.Р. Климусь // Молодий вчений. – 2016 р. – № 4(31) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2016/4/20.pdf>.
7. Коляда Т.А. Тенденції податкового регулювання малого підприємництва в умовах посткризового періоду розвитку України / Т.А. Коляда // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Економіка, № 139, 2012. – С.42-45.
8. Кредісов В.А. Організаційно-економічні форми підприємництва та проблеми його розвитку [Електронний ресурс] / В.А. Кредісов // Менеджмент. – 2008. №10. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/kredisov.htm
9. Кузяків О. Квартальний моніторинг перешкод у розвитку МСП: інформаційний бюлетень / О. Кузяків, О. Бетлій, В. Кравчук. // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2018. – №9. – С.

10. Лозовський О.М. Особливості державного регулювання малого підприємництва в Україні / О.М. Лозовський, С.І. Шарчук // Економічний форум. – 1/2015. – С. 135–138.
11. Лю С. Динаміка розвитку малого и середнього бізнесу в Китаї / С. Лю // Белорусский економічний журнал. – 2014. – № 2 (67). – С. 116–127.
12. Ляшенко В.И. Механізми регулювання розвитку малого підприємництва в Україні : [монографія] / В.И. Ляшенко, Е.Г. Кошелева, А.Ф. Толмачева. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2014. – 495 с.
13. Масляєва М. Б. Малий бізнес по-французьки / М.Б. Масляєва // Ділова преса. - 2016. - № 7. – С. 81-83.
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
15. Панасюк О.В. Генезис системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні / О.В. Панасюк // зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. – 2013. – №2. – С. 118–128.
16. Податкова система: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ [Лютий І. О., Демиденко Л. М., Романюк М. В. та ін.]; За ред. І. О. Лютого. - К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 223-277.
17. Ткачик Л. П. Спрощена система оподаткування як інструмент агресивного податкового планування / Л. П. Ткачик, О. Я. Бешко. // Молодий вчений. – 2018. – №2 (54). – С. 758–763.
18. Черняєва О. В. Сутність і значення малого підприємництва у світовій економіці / О. В. Черняєва. // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – №3. – С. 33–38.
19. Шкарлат М. С. Как платять податки в США / М.С. Шкарлат // Голос Америки. – 2017. – № 2. – С. 20-23.